

- OCHYRA R., ŻARNOWIEC J. & BEDNAREK-OCHYRA H. 2003. Census Catalogue of Polish Mosses. – W: Z. MIREK (red.), Biodiversity of Poland, **3**, s. 372. W. Szafer Institute of Botany, Polish Academy of Sciences, Kraków.
- POPIELA A. 1999. The distribution of character species of *Isoëto-Nanojuncetea*-class in Poland. Pt. III. *Sagina ciliata*, *Sagina subulata*, *Lythrum hyssopifolia* and *Mentha pulegium*. – Fragn. Flor. Geobot. **44**: 437–443.
- POPIELA A. 2001. *Lythrum hyssopifolia* L. – Krwawnica wąskolistna. – W: R. KAŻMIERCZAKOWA & K. ZARZYCKI (red.) 2001, Polska czerwona księga roślin. Paprotniki i rośliny kwiatowe, s. 258–259. Instytut Botaniki im. W. Szafera i Instytut Ochrony Przyrody, Polska Akademia Nauk, Kraków.
- ZAJĄC A. & ZAJĄC M. (red.) 2001. Atlas rozmieszczenia roślin naczyniowych w Polsce. s. xii + 714. Nakładem Pracowni Chorologii Komputerowej Instytutu Botaniki Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.

AGNIESZKA MICHALEWSKA, *Zakład Taksonomii Roślin i Fitogeografii, Instytut Botaniki, Uniwersytet Jagielloński, ul. Kopernika 27, PL-31-501 Kraków, Polska; e-mail: michalewska@fagus.ib.uj.edu.pl*

Przyjęto do druku: 11.10.2004 r.

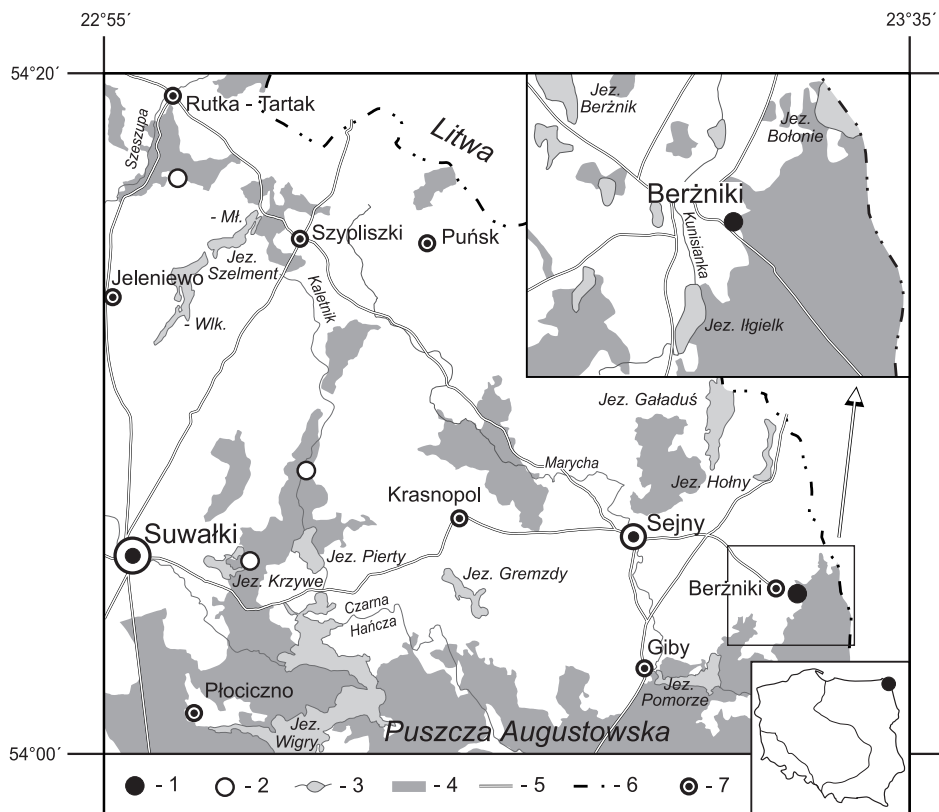
Nowe stanowisko *Lathyrus pisiformis* (Fabaceae) na Pojezierzu Litewskim

Lathyrus pisiformis L. (groszek wielkoprzylistkowy) jest światłożadną byliną związaną przede wszystkim ze strefą lasostepu wschodniej Europy i zachodniej Syberii. Kilkadziesiąt stanowisk znanych jest z Europy Środkowej, w tym z Polski, gdzie przebiega zachodnia granica zasięgu (HULTÉN & FRIES 1986).

Większość polskich stanowisk znajduje się w rejonie Gór Świętokrzyskich. Pozostałe rozproszone są w północno-wschodniej połowie kraju, nieznacznie przekraczając linię Wisły. Występuje w widnych lasach i zaroślach oraz na ich obrzeżach. Na wielu stanowiskach gatunek zanika, w związku z tym został uznany za narażony na wyginięcie (kategoria VU) i uwzględniony w polskiej „czerwonej księdze” roślin (HERBICH 2001). Na Pojezierzu Litewskim *Lathyrus pisiformis* znaleziony był na trzech stanowiskach (Ryc. 1): dwóch w Wigierskim Parku Narodowym koło Piotrowej Dąbrowy i Huty [SOKOŁOWSKI 1988(1990); *leg. A. Sokołowski* 1982, 1983, BIL; ATPOL GB 09] oraz jednym koło Jałowa blisko Suwalskiego Parku Krajobrazowego (*leg. J. Żurawski* 1969, BIL; ATPOL FA 88).

W czerwcu 2004 r. znaleziono nie znane miejsce występowania omawianego gatunku we wsi Berzniki ok. 1 km na SE od zwartej zabudowy, przy dawnej szosie na Grodno (*leg. P. Pawlikowski*, WA). Położone jest w kwadracie ATPOL **GB 02 93** o boku 1 km (ZAJĄC & ZAJĄC 2001) (Ryc. 1). W regionalizacji fizyczno-geograficznej KONDRACKIEGO (2002) stanowisko to znajduje się na Pojezierzu Litewskim, we wschodniej części mezoregionu Pojezierze Wschodniosuwalskie, w obrębie tzw. Pojezierza Sejneńskiego.

W Berżnikach *Lathyrus pisiformis* rośnie w liczbie ok. 100 pędów generatywnych w widnym (zwarcie warstwy drzew nie przekracza 60%), 50–80 letnim drzewostanie

Ryc. 1. Stanowisko *Lathyrus pisiformis* L. we wsi Berżniki i jego rozmieszczenie na Pojezierzu Litewskim. 1 – nowe stanowisko, 2 – stanowiska dotychczas znane, 3 – wody, 4 – lasy, 5 – główne drogi, 6 – granica państwa, 7 – miasta i główne wsie

Fig. 1. Station of *Lathyrus pisiformis* L. in the Berżniki village and its distribution in the Lithuanian Lake District. 1 – new station, 2 – stations known before; 3 – waters, 4 – forests, 5 – main roads, 6 – state border, 7 – cities and main villages

sosnowym pochodzącym z samosiewu, rozwijającym się na stromym (do 40°) zboczu o ekspozycji NW. Podszyt, o zwarciu ok. 20%, tworzy *Tilia cordata*, *Juniperus communis* i *Corylus avellana*.

Zbiorowisko to jest bogate florystycznie (ponad 100 gatunków roślin naczyniowych) i ma charakter wyraźnie kserotermiczny. Oprócz dominujących gatunków z klasy *Trifolio-Geranietea* i mezofilnych gatunków ogólnoleśnych, znaczny udział mają coenoelementy klas *Festuco-Brometea*, *Quercu-Fagetea* (przede wszystkim rząd *Quercetalia pubescentis*) i *Vaccinio-Piceetea*, oraz w mniejszym stopniu: *Molinio-Arrhenatheretea*, *Koelerio-Corynephoretea* i *Nardo-Callunetea*. Największe pokrycie mają: *Fragaria vesca*, *Galium boreale*, *G. verum*, *Rumex acetosa*, *Medicago falcata*, *Rubus saxatilis*, *R. idaeus*, *Silene nutans*, *Trifolium alpestre*, *Centaurea scabiosa*, *Peucedanum oreoselinum*, *Campanula persicifolia*, *C. rotundifolia*, *Festuca rubra*, *Poa angustifolia*, *Convallaria majalis*, *Geranium sanguineum*, *Pteridium aquilinum*, *Melampyrum pratense* oraz coraz radsze, tutaj rosnące bardzo obficie: *Pulsatilla pratensis* i *Asperula tinctoria*. Towarzyszą im inne gatunki rzadkie, jak *Pulsatilla patens*, *Thesium ebracteatum*, *Oxytropis pilosa*, *Astragalus danicus* i *Koeleria grandis*. Zwraca uwagę liczny udział gatunków mniej lub bardziej światłolubnych, poza już wymienionymi m.in. *Aquilegia vulgaris*, *Viscaria vulgaris*, *Helianthemum*

nummularium, *Arabis glabra*, *A. hirsuta*, *Sedum maximum*, *Astragalus arenarius*, *Onobrychis viciaefolia*, *Trifolium montanum*, *Viccia cassubica*, *Vincetoxicum hirundinaria*, *Scabiosa ochroleuca*, *Veronica officinalis*, *V. spicata*, *Clinopodium vulgare*, *Polygonatum odoratum* i *Anthericum ramosum*. W dość obfitej warstwie mszystej dominuje *Pleurozium schreberi*.

Niejasna jest pozycja syntaksonomiczna tej fitocenozy, która to nawiązuje wyraźnie do fitocenoz widnych lasów mieszanych opisanych z obszaru Wigierskiego Parku Narodowego przez SOKOŁOWSKIEGO (1968) jako „las kserotermiczny” z rzędu *Quercetalia pubescentis*. Płaty bardzo zbliżone florystycznie do lasu z Berznik znane są zwłaszcza ze stromych, porośniętych drzewostanem sosnowym skarp nad jeziorami Wigry i Białe Wigierskie (SOKOŁOWSKI 1988). Dla omawianych fitocenoz charakterystyczne jest, typowe dla zespołu *Potentillo albae-Quercetum*, współwystępowanie gatunków z kilku różnych klas roślinności, w tym elementów kserotermicznych (por. MATUSZKIEWICZ 2001). Należy jednak zauważyć, że zgodnie z ujęciem tego ostatniego autora Pojezierze Litewskie jest już poza zasięgiem geograficznym zespołu świetlistej dąbrowy. W każdym razie pewne jest, że złożony skład florystyczny opisywanego lasu w Berznikach jest wynikiem prowadzonego tu do niedawna (a sporadycznie jeszcze obecnie) wypasu. W przeciwieństwie do fitocenoz z *Lathyrus pisiformis* z rejonu Gór Świętokrzyskich i znad Dolnej Wisły (HERBICH 1988), las w Berznikach ma zaznaczony charakter umiarkowanie acydofilny i rozwija się na stosunkowo ubogim, piaszczysto-żwirowym podłożu. W runie wyraźny udział mają gatunki związane z klasą *Vaccinio-Piceetea*.

Stanowiska *Lathyrus pisiformis* położone w polskiej części Pojezierza Litewskiego oraz na przylegającym obszarze Litwy (KUUSK i in. 1996) są obecnie dość wyraźnie izolowane. Najbliższe polskie stanowisko gatunku znajduje się w Puszczy Knyszyńskiej (leg. A. Sokołowski 1993, BIL), a kolejne – dopiero nad Dolną Wisłą, ponieważ spośród dwóch przedwojennych stanowisk na Pojezierzu Mazurskim jedno jest na pewno wymarłe, a drugie – niepotwierdzone (HERBICH 1988, 2001). Pozostałe miejsca występowania na Litwie znajdują się w południowo-wschodniej części kraju, a gatunek uznano za zagrożony wyginięciem (kategoria EN – BALEVIČIUS 1992).

Populacja *Lathyrus pisiformis* w Berznikach jest w dobrej kondycji (prawie wszystkie osobniki kwitną i owocują). Jednak fitocenoza, w której występuje, podlega niekorzystnym przemianom sukcesyjnym – wskutek zaprzestania wypasu zwiększa się udział gatunków liściastych (leszczyna, lipa) w warstwie krzewów oraz jeżyn i malin w runie, co powoduje jego stopniowe zacienienie i ustępowanie roślin światłożądnych. Dodatkowo, w ciągu zaledwie kilku lat od wysiania na pobliskim polu, w lasku pojawił się i poważnie rozprzestrzenił *Lupinus polyphyllus*, roślina ekspansywna, modyfikująca warunki siedliskowe. Podobne, niekorzystne dla przetrwania gatunku procesy obserwowane są także na innych stanowiskach *L. pisiformis* w północnej Polsce. W celu zachowania omawianego stanowiska konieczne jest zastosowanie ochrony czynnej (por. HERBICH 1988). Najbardziej wskazane jest okresowe usuwanie podszytu oraz przywrócenie ekstensywnego wypasu.

Summary. A new station of *Lathyrus pisiformis* (Fabaceae) in the Lithuanian Lake District. In June 2004 a new station of *Lathyrus pisiformis* L. has been found in the Berzniki village (north-eastern Poland, ATPOL GB 0293 – Fig. 1). Approximately 100 flowering shoots grow on the steep slope in xerothermic, sparse pine forest. Population of *L. pisiformis* (and many other rare vascular plant species,

e.g. *Thesium ebracteatum*, *Pulstatilla patens*, *P. pratensis* and *Oxytropis pilosa*) is threatened by the excidingly closing canopy of shrubs and herbs, mainly *Lupinus polyphyllus*, *Corylus avellana* and *Rubus* spp. It needs active protection.

LITERATURA

- BALEVIČIUS K. 1992. Žirnialepis peležirnis. *Lathyrus pisiformis* L. – W: J. BALEVIČIENE *et al.*, Lietuvos raudonoji knyga. Retosios ir nykstančios, gyvūnų, augalų bei grybų rūšys, s. 193. Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos departamentas, Vilnius.
- HERBICH J. 1988. *Lathyrus pisiformis* L. – W: A. JASIEWICZ (red.), Materiały do poznania gatunków rzadkich i zagrożonych Polski. Cz. I. – *Fragm. Flor. Geobot.* **33**: 472–482.
- HERBICH J. 2001. *Lathyrus pisiformis* L – groszek wielkoprzylistkowy. – W: R. KAŻMIERCZAKOWA & K. ZARZYCKI (red.), Polska czerwona księga roślin. Paprotniki i rośliny kwiatowe, s. 397–407. Instytut Botaniki im. W. Szafera PAN i Instytut Ochrony Przyrody PAN, Kraków.
- HULTÉN E. & FRIES M. 1986. Atlas of north european vascular plants. North of the tropic of cancer. **2**. s. xiv + 499–968. Koeltz Scientific Books, Königstein.
- KONDRACKI J. 2002. Geografia regionalna Polski. Wyd. 3. s. 441. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- KUUSK V., TABAKA L. & JANKEVIČIENE R. (red.) 1996. Flora of the Baltic countries. **2**. s. 372. Eesti Loodusfoto As, Tartu.
- MATUSZKIEWICZ W. 2001. Przewodnik do oznaczania zbiorowisk roślinnych Polski. *Vademecum Geobotanicum* **3**. s. 537. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- SOKOŁOWSKI A. W. 1968. Zespoły leśne nadleśnictwa Suwałki w Puszczy Augustowskiej. – *Pr. Inst. Bad. Leśn.* **349**: 172–213.
- SOKOŁOWSKI A. W. 1988. Fitosocjologiczna charakterystyka zbiorowisk roślinnych Wigierskiego Parku Narodowego. – *Pr. Inst. Bad. Leśn.* **673**: 3–80.
- SOKOŁOWSKI A. W. (1988)1990. Flora roślin naczyniowych Wigierskiego Parku Narodowego. – *Parki Nar. Rez. Przyr.* **9**(4): 5–84.
- ZAJĄC A. & ZAJĄC M. (red.) 2001. Atlas rozmieszczenia roślin naczyniowych w Polsce. s. xii + 714. Nakładem Pracowni Chorologii Komputerowej Instytutu Botaniki Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- PAWEŁ PAWLIKOWSKI, *Zakład Botaniki Środowiskowej, Uniwersytet Warszawski, Al. Ujazdowskie 4, PL-00-478 Warszawa, Polska; e-mail: p.pawlikowski@uw.edu.pl*

Przyjęto do druku: 17.12.2004 r.

Nowe stanowisko *Betula humilis* (Betulaceae) na północno-wschodnim Mazowszu

Betula humilis Schrank (brzoza niska) jest gatunkiem o zasięgu obejmującym wschodnią i środkową Europę oraz znaczny obszar Syberii (ZAŁUSKI i in. 2001). W Polsce traktowana jest jako relikwit późnoglacialny o występowaniu ograniczonym głównie do północnej i wschodniej części kraju (BROWICZ & GOSTYŃSKA-JAKUSZEWSKA 1967; ZAŁUSKI i in. 2001). *B. humilis* jest krzewem o niewielkich, okrągławojajowatych liściach, czerwono-brunatnej